įžemio fone išryškėjo 10 m^2 dydžio tamsi dėmė, ištįsusi šiaurės vakarų - pietryčių kryptimi. Išilgai dėmės buvo padarytas pjūvis, kuris parodė, kad minėta dėmė - tai susilieję dviejų duobių kontūrai. Vienos duobės dydis buvo 3-3,5, kitos - 2,5x1,3 m. Duobių sienelės iš visų pusių nuolaidžios, didžiausias gylis apie 1 m nuo žemės paviršiaus. Be keramikos ir angliukų, duobėse daugiau nieko nerasta. Greičiausiai tai buvę natūralūs kalvos įdubimai, per ilgą laiką užsipildę kultūriniu sluoksniu.

Suardyto piliakalnio rytiniame šlaite aptikti kapai, be abejonės, vėlyvi. Mirusieji dėl kažkokių priežasčių nebuvo palaidoti kaimo kapinaitėse, o užkasti šalia esančioje kalvoje. Senieji kaimo gyventojai neprisimena, kad piliakalnyje kada nors būtų buvusios kapinaitės.

Archeologinių tyrinėjimų metu rasta medžiaga leidžia piliakalnį datuoti I tūkst. - II tūkst. pradžia. Galima manyti, kad Šinkūnų piliakalnis - tai buvusi nuo seno pelkėse (ežere) žmonių gyventa sala. Tikėtina, kad kalva galėjo būti įtvirtinta.

Analogiškas savo paskirtim bei artimas chronologiškai, matyt, buvo ir netoliese esantis Lokinės piliakalnis (Kritkalnis).

Algimantas Merkevičius

KALNELIO ARCHEOLOGIJOS PAMINKLAI

LII 1990 m. tyrė Kalnelio (Sidabrės) pliakalnius, jų aplinką ir greta piliakalnių esantį Užupių kapinyną. Jie yra Joniškio raj., Pociūnų apyl.; (žr. šiame leidinyje. A.Merkevičius. Užupių kapinyno tyrinėjimai), 3 km į vakarus nuo Joniškio, abipus plento Joniškės-Žagarės (pav.).

Kalnelio archeologiniai paminklai literatūroje minimi jau nuo seno. Jie siejami su istorine žiemgalių pilimi Sidabre ir Joniškio miesto pradžia. Pirmąsias žinias apie minimus paminklus randame jau XIX a. antroje pusėje Latvijos

vokiečių draugijų leidiniuose (J.Doring, A.Bielenstein), vėliau P.Tarasenkos "Lietuvos archeologijos medžiagoje", kur piliakalniai vadinami Gurkių kaimo vardu (taip seniau lenkiškai buvo vadintas Gorki Kalnelio kaimas). Pokario metais kiek plačiau apie šiuos piliakalnius rašė kraštotyrininkas J.Šliavas, o 1968 m. esamą padėtį užfiksavo ir MA Istorijos instituto archeologai žvalgomosios ekspedicijos metu.

Pirmasis Kalnelio piliakalnis, vadinamas piliaviete, dvarviete, klebono kalnu, yra Sidabrės ir Vilkiaušio upelių santakoje, pietrytiniame dabartinės gyvenvietės pakraštyje. Į šiaurę nuo pirmojo, plento Joniškis-Žagarė dešinėje pusėje, 500 m atstumu yra antrasis Kalnelio piliakalnis, vadinamas alkakalniu. Jame pastatyta bažnyčia ir įrengtos kapinės. Tarp abiejų piliakalnių, kairiajame Sidabrės krante, buvęs senasis kapinynas ir gyvenvietė.

Po 1290 m. kalavijuočių rašytiniuose šaltiniuose minimos Sidabrės pilies sunaikinimo (Henriko Latvio eiliuotoji kronika) vietovė kurį laiką buvo menkai apgyvendinta. Tačiau žinome, kad jau XVI a. pirmojoje pusėje ant buvusios piliavietės (1-ojo piliakalnio) įsikūrė dvaras, o kitame bažnyčia ir aplink ją kapinės, kurios, kiek praplėtus jų šiaurinę dalį, ir dabar veikia.

Ant piliavietės buvę dvaro pastatai vėliau atiteko klebonijai, o pokario metais - sukurtam kolūkiui. Tačiau pats intensyviausias Sidabrės archeologinių paminklų naikinimas vyko 1916-1917m., kai buvo tiesiamas Šiaulių-Jelgavos geležinkelis. Jo sampilui buvo išvežta tarp 1-ojo ir 2-ojo piliakalnių buvęs natūralus žemės pakilimas - "Ožnugaris". Jame, kaip spėjama, buvęs kapinynas, o vėliau - miestavietė. Tuo pat metu nukasta ir didesnioji 1-ojo piliakalnio dalis. Po to, nors ir ne taip intensyviai, Kalnelio archeologiniai paminklai buvo toliau ardomi. Apie 1949 m. piliakalnis ir į pietus nuo jo buvęs natūralus pylimas -"Ožnugaris" buvo beveik visiškai sunaikinti, o išlikęs

piliakalnio nedidelis pietvakarinis šlaitas apie 1965 m. išvežtas keliams žvyruoti.

Iš vietinių žmonių pasakojimų ir kraštotyrininko J.Šliavo užrašytų duomenų 1-asis piliakalnis buvęs apie 95 m ilgio ir 35 m pločio. Iš rytų pusės ir nuo Sidabrės buvęs iki 6 m aukščio. Vakarų pusėje kiek žemesnis. Piliakalnio aikštelė buvusi lygi, kiek žemėjanti į rytų pusę. Į pietus nuo piliakalnio buvo apie 3 m aukščio ir iki 250 m ilgio "Ožnugaris" -priešpilis prie piliakalnio platesnis, o pietiniame gale tik apie 15 m pločio. Vakarinėje ir pietinėje piliakalnio pusėje buvę pastebimi buvusių griovių pėdsakai, kurie iš upelių neapsaugotos pusės gynė čia stovėjusią pilį.

Vežant iš miestavietės ir piliavietės žvyrą, buvo verčiami žmonių kaulai, įvairūs dirbiniai, matėsi kultūrinis sluoksnis - juoda žemė su degėsiais, tinko, molio gabalais, puodų šukėmis. Deja, dirbiniai nebuvo renkami ir į muziejus nepateko.

Šiuo metu, 1989m. sutvarkius žvyryno- 1-ojo piliakalnio teritoriją, pietvakarinėje buvusio piliakalnio krašte supilta 12x19 m dydžio viršuje, 3-4,5 m aukščio kalvelė, o į pietryčius nuo jos - 40m ilgio ir 14-15 m pločio "Ožnugaris". Jis 1,5-2 m aukščio. Į pietus ir vakarus nuo kalvelės esančiose dirvose matyti tamsi žemė su angliukais, tinko gabaliukais, pavienėmis puodų šukėmis. Tai ariama gyvenvietė.

1990 m. vasarą I-ame piliakalnyje buvo iškasti 3 plotai, iš viso 90 m^2 dydžio. Tyrimai parodė, kad išlikusi tik apie 3 m pločio piliakalnio pietinio šlaito dalis, ir tai apardyta čia stovėjusio, matyt iš dvaro laikų, ūkinio pastato. Visa kita supilta lyginant žvyrduobės teritoriją.

Pietiniame kalvelės krašte, 40 cm gylyje nuo dabartinio paviršiaus, buvo atidengia dalis ūkinio pastato pamatų. Jie krauli iš stambių lauko akmenų, be jungiamosios medžiagos, tik tarp stambių akmenų pridedant smulkesnių. Išlikę trys akmenų eilės. Pamatų aukštis 80 cm, plotis - 60 cm.

Vidinėje pamatų pusėje, 130 cm gylyje, rastos iš trijų

stačiakampių geležinių virbų nukaltos rūsio langelio grotos, taip pat kažkokio varinio apkalo dalis, geležinis skaptuko formos dirbinys, sunykusio medžio, galbūt grindų liekanos. Aptikta ir žiestų puodų šukių.

Kituose dviejuose plotuose, iškastuose pietinėje kalvos papėdėje ir "Ožnugario" rytiniame krašte, nesuardyto kultūrinio sluoksnio nerasta. Čia ištisai permaišyta žemė su dabartinių plytų nuolaužomis, kolūkio statytų pastatų liekanomis, buitinėmis šiukšlėmis. Tik 2-ojo ploto maišytoje žemėje rastas pilko smiltainio verpstuko smagratis. Tokie verpstukai archeologinėje literatūroje paprastai skiriami 1 m.e. tūkst. pabaigai - 11 m.e. tūkst. pradžia.

Tyrinėjimai prie 2-ojo piliakalnio (kapinių) davė daugiau duomenų. Šio piliakalnio žemė neišvežta, nes ant jo buvo pastatyta bažnyčia ir įrengtos kapinės (pirmoji pradėta statyti 1526 m.). Statant bažnyčią ir ją kelis kartus perstatant, nulygintas ir pakeistas piliakalnio paviršius, kapinės aptvertos akmenine siena. Dabar piliakalnis su jo viršuje stovinčia medine bažnyčia yra 70x45 m dydžio. Į šiaurę nuo jo yra 130 m ilgio ir 40 m pločio priešpilis. Jis žemesnis už piliakalnį beveik 4 m. Piliakalnis iš vakarų ir rytų yra 5,6-5,7 m aukščio, iš pietų pusės -tik 3,5 m. Priešpilis nuo piliakalnio pietinėje pusėje, matyt buvęs atskirtas grioviu, kuris dabar užslinkęs, užlygintas. Priešpilio kalva iš pietų nuo piliakalnio pakyla vos 1 m aukščio. Iš kitų pusių yra apie 3 m aukščio. Šio piliakalnio aplinkoje buvo iškasti 4 plotai, iš viso 90 m^2. Ištirtame plote prieš kapinių vartus, pietinėje piliakalnio pusėje, buvo atidengtas iki 4 m pločio viršuje ir beveik 2 m gylio gynybinis griovys. Vakarinėje piliakalnio pusėje iškastame plote kultūrinio sluoksnio nerasta, o rytinėje pusėje iškastuose 2-juose plotuose aptiktas iki 80 cm storio kultūrinis sluoksnis. Čia pilies gyvavimo laikais buvo jos sodybos-gyvenvietė. Rastas ir kultūrinis sluoksnis apardytas įvairių statybų metu, dirbant žeme. Tiriant minėtus plotus, buvo aptikta pora geležinių įtveriamųjų peilių, yla, geležinis

pentinas, juvelyro plaktukas, galąstuvo dalis, nemažai žiestos ir lipdytos, grublėtu paviršiumi keramikos.

Tyrinėjimų metu rastoji archeologinė medžiaga datuojama lm.e. tūkst. antrąja puse - 11 m.e. tūkst. pirmaisiais amžiais, t.y. kovų su kalavijuočiais laikais. Tyrimai parodė, kad Kalnelyje būta dviejų pilių, kaip ir gretimoje Žagarėje (Raktuvė ir Žvelgaitis). Rasta archeologinė medžiaga neprieštarauja spėjimui, kad čia XIIIa. stovėjo Žiemgalių pilis Sidabrė.

Jonas Stankus

JURGAIČIŲ PILIAKALNIO GYVENVIETĖ

1991m. MA LII tyrinėjo Jurgaičių piliakalnio (Kryžių kalnas, Šiaulių raj.) rytinėje papėdės dalyje esančią gyvenvietę. Vakarinė jos dalis, arčiau piliakalnio, jau užstatyta kryžiais. Iš šiaurinės ir rytinės pusių ją supo bevardis upeliukas, iš pietų-Kulpės upelis. Iš šiaurės ir rytinės pusių prie gyvenvietės prieina 4-5m pločio užpelkėjusios žemės ruožas. Neužstatytos kryžiais gyvenvietės dydis ir ilgis pietryčių-šiaurės vakrų kryptimi - 32m, plotis šiaurės rytų pietvakarių kryptimi apie 9m. Ištirta 282m^2.

Pastebėta, kad Čia yra vykę kažkokie žemės judinimo darbai (gal gyvenvietės lyginimo), nes šiaurinėje ir rytinėje dalyse kultūrinis sluoksnis užpiltas durpėmis, žemėmis, kuriose matėsi įvairių buitinių atliekų.

Tyrimų metu aptiktas 20-100cm storio kultūrinis sluoksnis. Plonesnis-20-30cm šiauriniame ir rytiniame gyvenvietės pakraščiuose, storesnis - arčiau piliakalnio ir ypač storas centrinėje dalyje - 80-100cm. Daugelyje vietų jis siekia 40-60cm. Centrinėje gyvenvietės dalyje, kultūriniame sluoksnyje, pastebėtas 5m ilgio ir 2.5-3m pločio plūkto molio sluoksnis, nusitęsęs šiaurės rytų-pietvakarių kryptimi.